

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географічні основи регіонознавства

галузь знань: 01 Освіта

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія)

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри загальної
та регіональної географії
Протокол № 1 від 30 серпня 2021 року

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Географічні основи регіонознавства
Викладач	Сюткін Сергій Іванович
Профайл викладача	https://pgf.sspu.edu.ua/kolektyv-kafedry-geografia
Контактний тел.	(0542) 685932
E-mail:	siutkin-sergiy@ukr.net
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=2338
Консультації	Консультації проводяться щосереді о 12:30 год.; групові або одноосібні. Також можливі он-лайн консультації через інтернет-ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або телефонувати.

Анотація до дисципліни

В структурі географічних знань важливе місце відводиться регіональним дослідженням. У складі регіональних наук почесне місце належить регіонознавству, яке здійснює методологічне, методичне та інформаційне забезпечення управління розвитком територій, бере активну участь в розробці та реалізації державної регіональної політики тощо. При цьому регіонознавство не є механічною сумою, а являє собою синтез знань про регіон, що забезпечує якісно новий погляд на взаємопов'язані територіальні процеси і явища.

Традиційне економічне мислення категоріями окремо взятих підприємств, галузей та їх підгалузей, міністерств тощо – сьогодні безнадійно застаріло. Воно поступово витісняється регіонально-цілісним підходом, який дозволяє вивчати господарство регіону як системне утворення, що є органічною складовою національної економіки.

Соціально-економічний розвиток кожного регіону підпорядковується досягненню стратегічної мети – забезпеченню високої якості життя населення завдяки підвищенню ефективності власного виробництва та реалізації внутрішніх потенційних можливостей.

Поняття «регіон» (поруч із «районом») перетворилося на одне з базових понять географічної науки. Але внаслідок вільного поводження з терміном (зокрема і на побутовому рівні) існує досить багато варіантів його визначення. Для професійних географів регіони – це складні просторово-часові геосистеми, які охоплюють всі компоненти тріади «Природа – Населення – Господарство». При такому погляді територіальний (регіональний) розвиток стає результатом вирішення внутрішніх протиріч цієї суперсистеми. У такому контексті регіональний розвиток можна розглядати як суспільно-просторовий (географічний) процес – неперевну зміну станів і стадій просторової організації людської діяльності в регіонах країни. При цьому кожний конкретний регіон відрізняється індивідуальними особливостями, які зумовлені унікальністю

території, специфікою господарства, образом життя населення тощо. Виявлення цих регіональних відмінностей людської діяльності та пізнання їх причин, а також розробка заходів регіональної політики для зменшення контрастів у рівнях та якості життя населення – завжди були одними з головних завдань суспільної географії.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни: формування у магістрантів знань про основи регіонознавства як практичний інструмент розв'язання регіональних (територіальних) проблем у світі та в Україні, тенденції розвитку географічного (територіального і міжнародного) поділу праці та світових соціально-економічних процесів, сприяння формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства.

Завдання курсу. Комплексна уява про закономірності й особливості формування і розвитку регіонів, а також процеси управління ними передбачає вирішення наступних завдань:

- висвітлити наукові принципи і методи регіональних досліджень, сформувати поняттєвий апарат регіонознавства;
- сформувати погляд на регіон як цілісну суспільно-географічну систему;
- виокремити як універсальні, так й індивідуальні риси регіонального розвитку;
- розвинути практичні навички оцінки внутрішнього потенціалу саморозвитку регіонів;
- проаналізувати розвиток різних сфер регіональної життєдіяльності населення;
- ознайомити магістрантів з особливості територіальної організації населення та господарства регіонів України;
- оцінити дієвість регіонального управління та місцевого самоврядування;
- опанувати методологічні засади розробки й реалізації заходів регіональної політики;
- сформувати аналітичне мислення, яке дозволить здійснювати ефективну регіональну політику в умовах складних геополітичних трансформацій та протиріч процесу глобалізації.

Формат дисципліни

Ознаки дисципліни	
Рік вступу	2021
Освітній ступінь	магістр
Курс навчання	1
Семестр	2
Формат курсу	очний/заочний
Обов'язкова /вибіркова	обов'язкова
Кількість кредитів/годин	5/150
Кількість розділів	2 розділи
Форма контролю	екзамен
Лекції	18 год. / 4 год.
Практичні заняття	20 год. / 4 год.
Консультації	2 год. / 2 год.
Самостійна робота	110 год. / 140 год.

Результати навчання

Знання	ПРЗ-1 ПРЗ-4 ПРЗ-9	<p>Знати основні типи соціальних, економічних, рекреаційних і політичних структур сучасного світу та України, установлювати зв'язки між ними на різних територіальних рівнях.</p> <p>Демонструвати знання сучасних теоретичних основ та методології суспільної географії та регіонознавства, співставляти провідні парадигми суспільної географії та визначати сучасні напрями суспільно-географічних досліджень, аналізувати наслідки розвитку процесу географічного поділу праці.</p> <p>Знати сутність територіально-політичної організації суспільства та сутність основних концепцій політичної географії, провідні підходи до систематизації (класифікації і типізації) об'єктів політичної карти світу, принципи та норми міжнародного права, на яких ґрунтується мирне співіснування держав, механізми зміни форми й розмірів державної території.</p>
---------------	----------------------------------	--

Уміння	ПРУ-6 ПРУ-7	<p>Уміти інтерпретувати провідні положення міжнародного права щодо делімітації й демаркації державних кордонів, співставляти основні види виборчих систем та виявляти географію їх поширення, оцінювати сукупний вплив різних груп факторів на «вибіркову проникність» державних кордонів.</p> <p>Упорядковувати та інтерпретувати теоретичні і фактологічні знання про територіальні аспекти політичної сфери суспільного життя. Встановлювати вплив політичних чинників на стан довкілля, розвиток і розміщення економічних та інших об'єктів.</p>
Автономія і відповідальність	ПРА-1	<p>Уміти вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетентності.</p>

Тематичний план вивчення дисципліни

РОЗДІЛ 1. Історичні передумови та наукові засади регіоналістики

Тема 1. Територіальна організація як наскрізний принцип життєдіяльності суспільства.

Територіальна організація і комплексно-пропорційний розвиток матеріально-речовинних і духовних компонентів життєдіяльності людини. Асоціація регіональної науки та міждисциплінарне вивчення регіону як цілісної системи – ТСЕС (територіальна соціально-економічна система). Переваги комплексного географічного підходу до вивчення регіонів.

Тема 2. Регіоналізація як головна складова територіальної організації суспільства.

Інтегруюча функція вчення про райони в системі географічних наук. Концептуальні відмінності понять «район» і «регіон». Регіоналізація як процес поділу території на регіони, а також перерозподілу владних компетенцій, передачі деяких функцій із державного на регіональний рівень, розвитку нових інституціональних форм тощо.

Тема 3. Суспільно-географічні концепції регіонального розвитку.

Регіональний розвиток як складний та багаторівневий процес якісної зміни простору, населення і господарства регіонів в межах країни. Різноманітні аспекти регіонального розвитку. 4 групи суспільно-географічних підходів до дослідження регіонального розвитку: 1) полімасштабності розвитку та регіоналізації простору; 2) нерівномірності розвитку та поляризації простору; 3) комплексності розвитку та кластерно-мережевої організації простору; 4) суб'єктивності сприйняття розвитку та концепції перцепції простору.

Тема 4. Форми суспільної і територіальної організації виробництва.

4 «класичні» форми суспільної організації виробництва – концентрація, спеціалізація, кооперування та комбінування. Доповнення переліку 4

«новітніми» формами – диверсифікація, агломерування, комплексування та кластеризація виробництв. Радикальні зміни принципів територіальної організації виробництва внаслідок появи транснаціональних корпорацій (ТНК).

РОЗДІЛ 2. Диференціація соціально-економічних параметрів і регіональна політика.

Тема 5. Регіональні відмінності у рівнях розвитку та якості життя.

Регіональний розвиток як комплексний багатовимірний процес трансформації внутрішніх соціально-економічних структур регіонів. Нерівномірність регіонального соціально-економічного розвитку, рівня та якості життя населення як загроза територіальній цілісності країни. Різностямованість та поліваріантність регіонального розвитку. Компенсація регіональних відмінностей як головне завдання регіональної політики.

Тема 6. Регіональна ідентичність.

Сприйняття регіональної ідентичності як певного ієрархічного рівня територіальної ідентичності. Баланс між ієрархічними рівнями ідентичності. Регіональна (територіальна) ідентичність як впливовий фактор регіонального розвитку. Проблема «протистояння» регіоналізації та глобалізації. Діалогові (рівноправні), толерантні (симбіозні) та агресивні форми стосунків регіональних (територіальних) культур і локальних цивілізацій.

Тема 7. Проблемні території України.

Проблемність території України як наслідок нерівномірності (асиметрії) регіонального соціально-економічного та екологічного розвитку. Специфіка застосування наукової категорії «депресивна територія». Вплив економічних трансформації пострадянського періоду на різні сфери життя населення в Україні. Посиленні поляризації державного простору України в регіональному аспекті та формування депресивних територій.

Тема 8. Світовий досвід регіональної політики.

Регіональна політика як важлива функція держави в сфері регулювання економічних, демографічних, соціальних, інвестиційних та інших процесів. Основні завдання регіональної політики. Залежність Ефективності регіональної політики від раціональної територіальної організації суспільства. Регіональне програмування. Огляд заходів регіональної політики США, Японії, Росії, Польщі та інших країн.

Політика дисципліни

Вивчення географічних основ регіонознавства потребує: виконання тестових завдань, самостійної роботи тощо; підготовки до практичних занять; опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури, а також інших інформаційних джерел.

Підготовка та участь у практичних заняттях передбачає: ознайомлення з програмою навчальної дисципліни, питаннями, які виносяться на заняття з відповідної теми; вивчення конспекту лекцій, а також позицій, викладених у підручниках, монографічній та іншій науковій літературі тощо.

Результатом підготовки до заняття повинно бути змістовне володіння здобувачем вищої освіти матеріалом теми, якій присвячено відповідне заняття,

а саме знання: поняттєво-термінологічного апарату дисципліни; теоретичних основ суспільної географії; форм територіальної організації виробництва; чинників розвитку та розміщення виробництв, основних показників соціально-економічного розвитку тощо.

Розв'язання практичних завдань повинно як за формою, так і за змістом відповідати вимогам, що висуваються до вирішення відповідного завдання, свідчити про його самостійність, відсутність ознак повторюваності та плагіату.

На практичних заняттях присутність здобувачів вищої освіти є обов'язковою, важливою також є їх участь в обговоренні всіх питань теми. Забороняється запізнюватись на навчальні заняття та пропускати їх без поважних причин. Пропущені заняття мають бути відпрацьовані на консультаціях. Це ж стосується й студентів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися навчальної етики, поважно ставитися до учасників процесу навчання, бути зваженим, уважним та дотримуватися дисципліни й часових (строкових) параметрів навчального процесу. Під час контрольних заходів забороняється використовувати джерела інформації, усні підказки, письмові роботи інших осіб, друковані книги, методичні посібники, телефони, планшети. Забороняється користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття з метою, не пов'язаною із навчанням.

Академічна доброчесність

Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших студентів становлять приклади можливої академічної недоброчесності. Неприпустимо надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка.

Система оцінювання та вимоги

Поточний контроль навчальних досягнень здійснюється протягом семестру на практичних заняттях. Результати (кількість набраних балів) фіксує викладач.

Використовуються такі форми поточного опитування: усна відповідь за лекційними матеріалами, тестування, контрольна робота з відкритими питаннями, заслуховування повідомлень студента з довідковою інформацією, реферати, створення презентації з її обов'язковим показом та повідомленням, участь у обговоренні питань для контролю знань на практичних заняттях.

Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення магістранта в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне

корегування його самостійної роботи. Сюди входить: методи усного контролю – бесіда, розповідь, доповідь студента, роз'яснення, відповіді на запитання. Усний контроль проводиться майже на кожному занятті в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі. Викладач розробляє чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної роботи у комплексному контролі знань, доводить їх до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни. Результати поточного контролю є складовою визначення підсумкової оцінки і враховуються науково-педагогічним працівником при визначенні підсумкової оцінки з даної дисципліни. До поточного контролю також відноситься виконання практичних завдань, бали за які враховуються у підсумкову оцінку.

При контролі виконання завдань, які винесені для самостійного опрацювання, оцінці підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; вміння застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; підготовка доповідей, презентацій, знання об'єктів тематичних карт тощо. Результати самостійної роботи фіксуються в журналі обліку роботи викладача. Бали, набрані магістрантом за виконання завдань з самостійної роботи, додаються до суми балів, набраних ним з інших видів навчальної роботи з дисципліни.

У кінці семестру проводиться підсумкова контрольна робота. До контрольних заходів допускаються всі магістранти незалежно від результатів поточного контролю. Результати контрольного заходу магістранта, який не з'явився на нього, також оцінюються «незадовільно» незалежно від причини. Відпрацювання контрольного заходу є обов'язковим.

Вид контролю – екзамен. Екзамен проводиться після вивчення всього навчального курсу. Якщо студент виконав всі завдання практичних занять, звітував про результати самостійної роботи, написав підсумкову контрольну роботу, то він одержує відповідні бали за перераховані види роботи (не менше 35 балів) і допускається до здачі екзамену. На екзамен виділяється 25 балів. Екзамен проводиться згідно графіку та проходить в усній, або письмовій формі за білетами. Питання до підготовки до екзамену студент може отримати на кафедрі загальної та регіональної географії. Явка на екзамен студентів обов'язкова.

Для студентів заочної форми навчання підсумковий контроль проводиться в період заліково-екзаменаційної сесії за обов'язкової присутності студента. Для складання підсумкового контролю студентами заочної форми навчання розробляються тести або контрольні роботи з відкритими питаннями. До підсумкової оцінки включається виконання самостійної роботи студента, яку він отримав під час попередньої сесії. Форма проведення: письмово-усна.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з географічних основ регіонаознавства; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. На основі проблемної ситуації виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	Твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	Знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	Має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	Самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії тощо.
35-59	Не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом рекреаційної географії; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	Має лише загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль								Разом	Екза- мен	Сума
РОЗДІЛ 1				РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	50	25	100
7	7	5	7	5	7	7	5			
Контроль самостійної роботи								25		
3	3	3	4	3	3	3	3			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основні

1. Барановський М.О., Смаль В.В., Барановська О.В. Старопромислові регіони України: проблеми та тренди сучасного розвитку (на прикладі Донецької та Луганської областей) // Український географічний журнал. 2021. № 1. С. 34-43.
<https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-1-2021-34-43.pdf>
2. Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О. Дилеми регіонального розвитку в Україні // Український географічний журнал. 2020. № 3. С. 36-45.
https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-3-2020_36-45.pdf
3. Сюткін С.І. Політична географія : навчальний посібник. Суми: ВПП «Фабрика друку», 2017. 120 с.
<http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/947>
4. Сюткін С.І. Курс лекцій з географії світового господарства. Суми : СумДПУ, 2020. 142 с. <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/8880>
5. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015, 2017, 2020. 372 с.
<http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A2%D0%BE%D0%BF%D1%87%D1%96%D1%94%D0%B2.pdf>

Додаткові

1. Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення // Український географічний журнал. 2017. № 4. С. 30-38.
<https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/ugj-2017-4-30-38.pdf>
2. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація. К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2014. 132 с.
http://www.geokyiv.org/pdf/Reg_development_in_Ukraine.pdf
3. Підгрушний Г.П., Мезенцев К.В., Дудін В.С., Провотар Н.І., Бондар В.В. Комерційна субурбанізація у Київському метрополісному регіоні: нерівномірність і полі центричність розвитку // Український географічний журнал. 2020. № 4. С. 19-28.
https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-4-2020_19-28.pdf
4. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 1. Європа та Азія. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 48 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/1012>
5. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 2. Африка, Америка та Австралія з Океанією. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. 40 с.
<http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/3767>

Інформаційні ресурси

1. Віче: Журнал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.viche.info>
2. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. ЄвроРегіоУкраїна. – Режим доступу: <http://www.eru.org.ua>
4. Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: www.icps.kiev.ua
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
6. Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>